М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ

АВТОБІОГРАФІЯ

ДРУКУЄТЬСЯ, ЯК РУКОПИСЬ

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

КИЇВ—1926

hrushevsky.nbuv.gov.ua

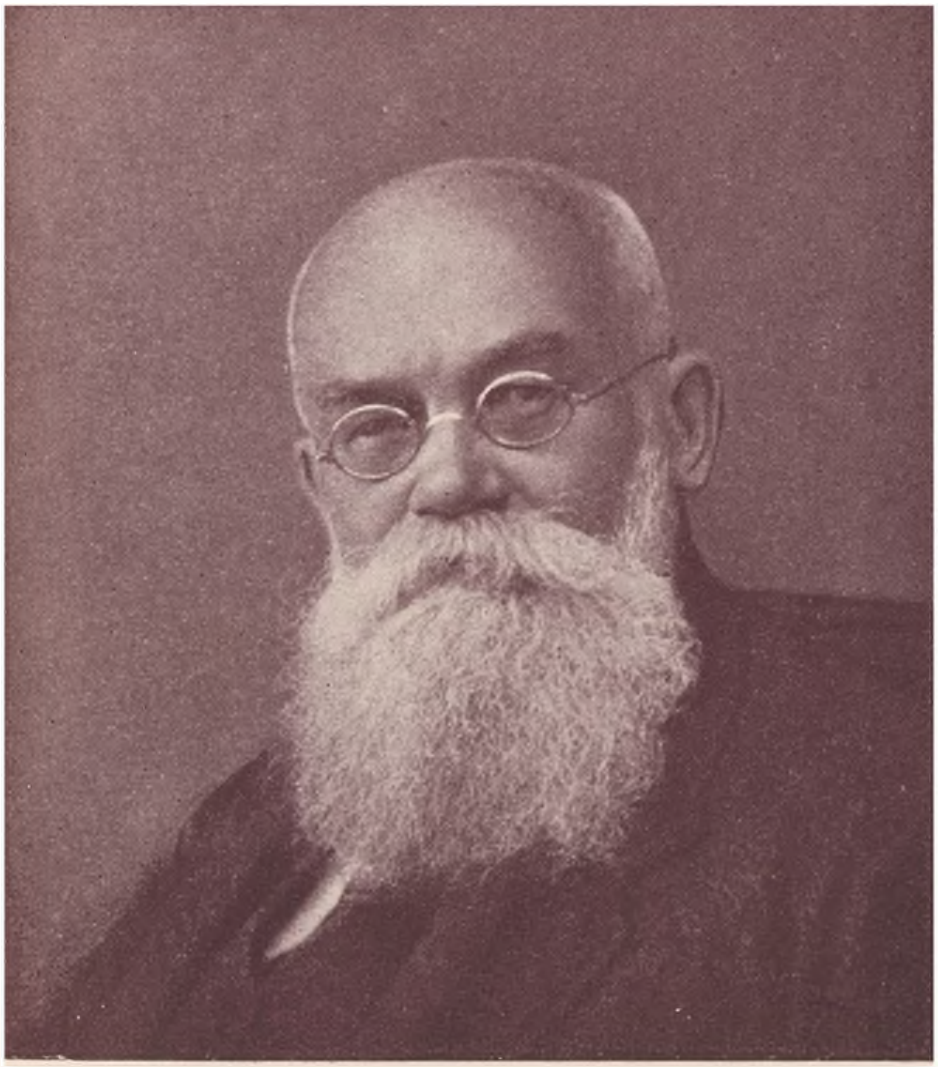

Академик МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

hrushevsky.nbuv.gov.ua

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

весною 1913 р. була випущена анонімна брошурка, наповнена фантастичними цифрами і вимислами, і зібрано всіх, хто стояв під керуванням тих н.-дем. провідників. Гр-го обрано головою, але всіх його співробітників з попередніх років провалено. Гр. прийняв вибір на кілька місяців, щоб докінчити де-які розпочаті видання, і в осени зрікся головства і редакторства, скінчивши на 116 т. «Записок». З огляду на такі прикрі відносини, постановив зріктися також катедри в університеті, коли скінчиться 20 літ служби: 1 вересня 1914 року, і се дасть йому право на зменшену пенсію, і змогу вповні перенести свою роботу до Київа. В звязку з сим запроектував Київському Науковому Товариству, використати юбілейний—1914 рік (століття народин Шевченка) для поширення своєї наукової організації. Тому, що новий виділ Н. Тов. ім. Шевченка рішив свої «Записки» з наук. часописи, якою вів Гр., перетворити на збірку самих тільки розвідок (скасувавши відділи хроніки і бібліографії), Гр. запроектував Київському Товариству приступити до видання наукового трьохмісячника українознавства п. з. «Україна» і взяв на себе редакцію (відповідальним редактором згодився стати К. П. Михальчук, технічну редакцію взяв Д. І. Доршенко). Також рішено було приступити до видавання матеріялів археографічних і етнографічних. Пок. Семиренко, що рікрічно підтримував видання Товариства грішми, згодився збільшити на се свою підмогу.

Але тут прийшла війна і поруйнувала всі плани. Вона застала Гр-го на літнім спочинку в Карпатах, і відти, не маючи змоги ні виїхати до Київа ні вернутись до Львова, він виїхав із сім'єю до Відня; ви-

їхавши потім до Італії списався з київською рідньою і знайомими і рішив через Румунію виїхати до Києва. Але вже з початком війни був виданий секретний наказ: коли-б приїхав, обшукати і без огляду на результати трусу вислатина Сибір. Коли в середині листопаду Гр. приїхав з сім'єю до Києва, Гр. арештовано, помешкання ошукано, а потім, в грудні дано наказу обшукати також і помешкання у Львові—що був тоді в російській окупації. Хоч сі труси не дали ніяких обтяжуючих вислідів, в лютім 1915 р. Гр. призначили на висилку етапом на Сибір, але петербурським знайомим, як іронізувало „Н. Время" в останні хвилі вдалось „вставити букву М": замісць до Сибіри призначено на висилку до Симбірська і під охороною городового вивезено і віддано симбірській поліції, а слідом виїхала туди-ж його родина. В Симбірську Гр. прожив до осени того р.,—за проханням россійської академії в-осени його переведено до Казани, як міста більш придатного до університетських занять, а рік пізніше до Москви, все під „явний нагляд поліції", що позбавляли його права педагогічної й ріжної иншої діяльности. В Симбірську і Казани Гр. взявся до оброблення популярногокурсу всесвітньої історії, в двох ціклях узшому (популярнішому) і ширшому (більш науковому). З переводом до Москви мав змогу взятись до продовження своєї „Історії України", яку війна перервала на описі Зборівської битви. Оброблену частину, 1638—1648, випустив живучи в Казани, як II частину VIII тому в р. 1916, в Москві докінчив історію війни 1649 р. і довівши огляд до весни 1650 року видрукував в Москві, як третю частину VIII тому (видання се було закінчено вже

по виїзді Гр-го з Москви і властиво не вийшло в світ, і потім Гр. передрукував його в Видні в 1922 р., з одинокого примірника одержаного з Москви з оказією). Почав друк також своєї „Всесвітньої Історії", котрої І ч. вийшла в Петербурзі в р. 1916. В Москві брав участь в редакції „Украинской Жизни" й тижневика „Промінь", займався організацією україн. видавничої спілки і наукового товариства.

Революція визволила Гр-го з сього заслання і перервала сі заняття. Вибраний головою Української Центральної Ради при її організації й викликаний її телєграмами до Київа, Гр. приїхав у березні, потерпівши в дорозі нещастя: вагон в котрім він їхав згорів в дорозі, і в нім значна частина рукописей і книг. Ще більше подібне нещастя спіткало його рік пізніш, коли фамільний дім Гр-х був спалений підчас обстрілу Київа, і в нім згоріли всі рукописи, цінні колєкції укр. мистецтва і бібліотека.

Чотирнадцять місяців існування Укр. Центральної Ради (березень 1917—квітень 1918), котрого Гр. був весь час головою, наповнили його час перед усім політичною роботою, але поруч того він писав і на біжучі політичні питання, друкуючи статті (спочатку в час. „Нова Рада", потім в „Народній Волі") й окремі брошюри („Хто такі Українці і чого вони хотять?" „Звідки пішло українство". „Вільна Україна", „Якої ми хочемо автономії і фецерації",. Українська Центральна Рада й її універсал"). Друкував також популярно-наукові річи (Всесвітня Історія, кн. 2 і 3, „Переяславська умова України з Москвою"), та передруковував свої давніші писання новими виданнями. Робив се

не тільки з огляду на вимоги моменту, але і для заробітку, бо стратив всі инші джерела своїх прибутків і жив виключно літературним заробітком, бо праця в Ц. Раді ніякого доходу не давала.

Після гетьманського перевороту Гр. жив у Київі інкогніто, зчаста міняючи місце прожитку і шукаючи спочинку від тяжких переживань в літературно-науковій праці. Виготовив за сей час частини 4, 5 і 6 „Всесвітньої Історі", і в ширшій серії книги: „Старинна Історія. Античний світ", „Середні віки Европи". З упадком гетьманщини брав участь в засіданнях Наук. товариства, де тоді дебатувалось питання про реорганизацію академії, був обраний також членом Трудового конгресу. З початком лютого 1919 р. виїхав до Камінця, де редактував якийсь час газету „Голос Поділля" і займався роботою над укр. підручниками (Історія України для трудової школи). З кінцем березня через Галичину виїхав за кордон, в делегації від партії укр. соц. революц. на конференцію II Інтернаціоналу, і взяв участь в люцернській конференції (докладне звідомлення про сю делегатську діяльність надр. в „Борітеся поборете" ч. 3). В осени того ж 1919 р. виступив з проєктом організації „Українського Соціологічного Інституту" і одержавши деякі кошти для цього занявся цією організацією. Жив у Празі, Берліні, Відні, Женеві, Парижі; брав участь в організації часописи „Europe Orientale", „Борітеся поборете", „Наш Стяг", друкував в них багато статтей і окремі брошури. В 1921 р. виступив з делегацією с-рів в II Інтернаціоналу, 1922 р. зложив і делегацький мандат, з огляду на принціпіяльні розходження, і віддався виключно науковій роботі в „Укр. Соц. Інсти-

туті". Видав в сім часі книги: Abregé de l'Histoire d'Ukraïne, Antologie de littérature ukraïnienné (спільно з донькою своєю К. Грушевською), «Початки Громадянства (Генетична Соціологія)», «Початки соціялістичного руху на Україні й женевський соц. гурток» (сюспільно зі співробітниками), «З історії релігійної думки на Україні». З 1922 р. оселившися в Бадені, під Віднем, занявся виключно «Історією української літератури»—написав чотири томи, з котрих тоді-ж видав три перші у Львові, четвертий докінчив і видав уже на Україні, в 1925 р. Вибраний з кінцем 1923 року членом Української Академії й одержавши дозвіл на поворот, в березні 1924 вернувся на Радянську Україну, до Київа, сподіваючись повести інтенсивну наукову роботу в нових умовах на безпосередню користь українських робітничо-селянських мас та соціялістичного будівництва України. Двохрічне перебування на Радянській Україні вповні доказало можливість продуктивної наукової праці в сих умовах.